

ORIGINAL ARTICLE

Received:2020/02/20

Accepted:2021/03/16

Causes and Consequences of Early marriage and the Occurrence of Child Marriage in Female Students in Yazd Province: Grounded Theory Study

Hassan Zareei Mahmoodabadi (Ph.D.)¹, Fateme Zarei(M.A)²

1. Corresponding Author: Associate professor, department of Psychology, Yazd university, Yazd, Iran.

Email :zareei_h@yahoo.com   Tel:3531233570

2.M.A in Social worker, Educational System, Yazd , Iran.

Abstract

Introduction: Among the threats that change the family structure are early marriage and the phenomenon of child marriage. The World Health Organization considers early marriage as the marriage under the age of eighteen. Due to the importance of this issue, this study aimed to examine the causes and consequences of early marriage and the occurrence of child marriage in female students of Yazd province.

Method: This qualitative study was conducted based on the grounded theory. The research environment included all divorced female high school students in the academic year of 209-2010 in Yazd province. Of the participants and based on theoretical, targeted, and snowball sampling, in-depth semi-structural interviews were conducted on them and until the theoretical saturation was reached, 11 people were finally selected.

Result: The data were analyzed using Strauss and Corbin method with three steps of open, axial, and selective coding. Finally, from open coding 550 initial concepts, from axial coding 27 categories, and finally 8 main categories were extracted. The main categories included lack of communication, irresponsibility, lack of marital intimacy, lack of socio-moral maturity, psychological turmoil, risks and consequences of divorce, academic challenges and interpersonal problems.

Conclusion: The results showed that early marriage has many disadvantages, including divorce. Communication problems were at the top of students' problems at the time of marriage. This lack of communication leads to problems, such as marital intimacy, interference of others, educational problems, and sometimes infidelity.

Keywords: Early Marriage, Child Marriage, Students, Grounded Theory

Conflict of interest: The authors declared that there is no Conflict interest.

This Paper Should be Cited as:

Author: Hassan Zareei Mahmoodabadi, Fateme Zarei . Causes and Consequences of Early marriage and the Occurrence of Child Marriage in Female Students . . . . .Toloobehdasht Journal.2021;20(3):12-27.[Persian]

علل و پیامدهای ازدواج زودهنگام و وقوع کودک همسری در دانش آموزان دختر استان یزد (طلاق دانش آموزی): مطالعه داده بنیاد

نویسندگان: حسن زارعی محمود آبادی^۱، فاطمه زارعی^۲

۱. نویسنده مسئول. دانشیار گروه روان شناسی و مشاوره، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

Email: zareei_h@yahoo.com

تلفن تماس: ۰۳۵۳۱۲۳۳۵۷۰

۲. کارشناس ارشد مددکاری اجتماعی، آموزش و پرورش میبد، یزد، ایران.

طلوع بهداشت

چکیده

مقدمه: از جمله آسیب‌هایی که کانون خانواده را دست‌خوش تغییر قرار می‌دهد؛ ازدواج زودهنگام و پدیده کودک همسری است. سازمان جهانی بهداشت، ازدواج زیر هجده سال را ازدواج زودهنگام تلقی می‌کند. با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهش حاضر با هدف بررسی علل و پیامدهای ازدواج زودهنگام و وقوع کودک همسری در دانش‌آموزان دختر مطلقه استان یزد انجام شد.

روش بررسی: این پژوهش کیفی و راهبرد آن نظریه داده بنیاد بود. محیط پژوهش شامل تمام دانش‌آموزان دختر مطلقه مقطع متوسطه دوم در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ استان یزد بود. از بین شرکت کنندگان و بر مبنای نمونه‌گیری نظری، هدفمند و گلوله برفی، مصاحبه نیمه ساختاری عمیق بر روی آن‌ها اجرا گردید و تا رسیدن به اشباع نظری تعداد ۱۱ نفر در نهایت انتخاب شدند.

یافته‌ها: داده‌ها با استفاده از روش اشترواس و کوربین و با سه مرحله کد گذاری باز، محوری و گرینشی یا انتخابی، تحلیل شدند. از نتایج کدگذاری باز ۵۵۰ نشان اولیه و در مرحله محوری ۲۷ مقوله و در نهایت ۸ مقوله اصلی شامل: نقصان ارتباطی، عدم مسئولیت‌پذیری، عدم صمیمیت زناشویی، عدم بلوغ اجتماعی اخلاقی، آشفتگی روانی، مخاطرات و پیامدهای طلاق، چالش تحصیلی و مشکلات بین فردی استخراج شدند.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد ازدواج زودهنگام آسیب‌های زیادی از جمله طلاق بدنبال دارد. مشکل ارتباطی در راس مشکلات دانش‌آموزان در زمان تاهل بود. این بی‌مهارتی ارتباطی، مشکلاتی از قبیل عدم صمیمیت زناشویی، دخالت‌های اطرافیان، مشکلات تحصیلی و گاهی خیانت را به دنبال دارد.

واژه‌های کلیدی: ازدواج زودهنگام، کودک همسری، طلاق دانش‌آموزی، ازدواج بهنگام، نظریه داده بنیاد

دو ماهنامه علمی پژوهشی
دانشکده بهداشت یزد
سال بیستم
شماره سوم
مرداد و شهریور ۱۴۰۰
شماره مسلسل: ۸۷

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۱۲/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۶

مقدمه

دانش آموزان نوجوان با چالش های بسیار زیادی از جمله تحصیل، بلوغ و ازدواج مواجه هستند. ازدواج زود هنگام (Early Marriage) یا پدیده کودک همسری (Child Marriage) به دلایل متعددی از جمله فقر، نابرابری جنسیتی، مسایل فرهنگی و سنتی حاکم بر جامعه اتفاق می افتد (۲،۱). این نوع ازدواج در کشورهای درحال توسعه هم دیده می شود (۲). افرادی که در نوجوانی ازدواج می کنند به لحاظ مالی، مدیریت زندگی و مهارت های ارتباطی (Communication Skills) از سطح پایین تری برخوردارند و هم چنین آمادگی کمتری برای پذیرش نقش مادری و همسری دارند (۳). دلایل ازدواج زود هنگام می تواند ناشی از هیجانات و عشق های دوره نوجوانی، اجبار خانواده ها، موقعیت اقتصادی و اجتماعی پایین خانواده باشد (۴).

ازدواج زودهنگام معمولاً آسیب های فردی و اجتماعی، بیماری های جسمانی و مشکلات روانی، نارضایتی از زندگی زناشویی به همراه دارد که در نهایت می تواند به طلاق منجر شوند (۵). افرادی که در سن پایین ازدواج می کنند شاید به قدر کافی بالغ نشده اند که نیازهای عاطفی خود را برآورده کنند و ارزش های این افراد نیز در طی زمان و با بزرگ شدن آن ها تغییر می کند و در نتیجه پس از مدتی منجر به ناسازگاری و ناهماهنگی بین این زوجین می شود (۶). از طرفی بسیاری از اختلافات در روابط زناشویی به دلیل عدم تناسب زوجین از نظر ویژگی های فردی و فرهنگی از جمله عدم تناسب سن است (۷). افرادی که به بلوغ عاطفی نرسیده اند تنها در زندگی به خود فکر می کنند هدف این

افراد از ازدواج فقط حمایت شدن است، به طوری که به دنبال یک جاده ی یک طرفه در ازدواج هستند (۸). یکی از پیامدهای منفی ازدواج زودهنگام طلاق است (۹). منظور از طلاق دانش آموزی همان طلاق در سنین زیر ۱۸ سالگی است که سال های تحصیل افراد در مدرسه را در بر می گیرد. بنابر تعریف سازمان حمایت از کودکان سازمان ملل متحد (UNICEF) به ازدواج در سنین پایین تر از ۱۸ سال همان ازدواج کودکان یا کودک همسری اطلاق می شود (۱۰). در واقع ازدواج های زود هنگام در سنینی اتفاق می افتد که از آن ها به عنوان سنین مدرسه یا سن تحصیل یاد می شود (۱۱). براساس آخرین آمار و اطلاعات موجود از طریق داده های سازمان ثبت و احوال کشور در سال ۱۳۹۷ حدود ۵۴۹ هزار و ۸۶۱ مورد ازدواج و هم چنین ۱۷۴ هزار و ۵۹۰ مورد طلاق در ایران ثبت شده است. هم چنین در سال ۱۳۹۷ بالاترین میزان طلاق مربوط به زنان سن ۱۵ تا ۱۹ سال و مردان ۲۰ تا ۲۴ سال است (۱۱،۱۲). مرکز آمار ایران در پاییز سال ۱۳۹۹ تعداد هفت هزار و سیصد و هفده ازدواج دختر بچه ۱۰ تا ۱۴ سال را در کشور ثبت نموده است (۱۳). تحقیقات در خصوص ازدواج زود هنگام کمتر به سمت پیامدها و آسیب های این نوع ازدواج رفته است. پیامد و آسیب چنین ازدواجی طلاق زودهنگام است. با این وجود پژوهش های اندکی هم به طلاق در سنین پایین بالاخص، طلاق در دوران دانش آموزی پرداخته است. به نظر می رسد درصد بالایی از افرادی که در این سنین ازدواج می کنند به دلایل مختلف دچار اختلافات زناشویی می شوند.

هستند، به همین علت است که اولین و بارزترین پیامد احتمالی ازدواج در سنین پایین تداخل نقش همسری و یا حتی مادری با نقش دانش آموزی می باشد که در بیشتر موارد دانش آموزان (مخصوصاً دختران) مجبور به ترک تحصیل می شوند و یا در صورت ادامه تحصیل با افت تحصیلی مواجه می شوند. ازدواج زود هنگام تاثیرات جسمی، روانی و حتی اقتصادی زیادی برای دختران دارد. پژوهش ها نشان می دهد که دخترانی که در سن پایین ازدواج می کنند، قدرت تصمیم گیری کمی در مسائل زناشویی دارند هم چنین به نظر می رسد، ازدواج زود هنگام دانش آموزان دختر می تواند برای سایر هم کلاسی ها پیامدهای اجتماعی زیادی داشته باشد (۳).

اهمیت و ضرورت بررسی مساله ازدواج زود هنگام و وقوع کودک همسری بر هیچ کس پوشیده نیست. دانش آموزی که می بایست بیشترین وقت خود را صرف تحصیل نماید، آگاهانه یا ناآگاهانه در مسیری قرار می گیرد که برای آن هیچ آموزشی از قبل دریافت نکرده است. از پیامدهای منفی چنین ازدواجی همان طور که قبل اشاره شد طلاق است. طلاق دانش آموزی و پیامدهای آن می تواند بر دانش آموز، ساختار خانواده و تربیت نسل آینده اثر بگذارد. تاکنون پژوهش های اندکی در این حوزه انجام گرفته است. لذا این پژوهش بدنیاال کشف علل و پیامدهای ازدواج زود هنگام و وقوع کودک همسری در دانش آموزان دختر استان یزد است.

روش بررسی

پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی و راهبرد آن نظریه داده بنیاد یا مبتنی بر داده بود. جامعه آماری پژوهش شامل تمام دانش آموزان دختر مطلقه در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ در مدارس متوسطه دوم

در پژوهش چری و همکاران (۱۴) تحت عنوان ازدواج زود هنگام و موانع آن در میان زنان سوریه و لبنان به این نتیجه رسیدند که ازدواج زود هنگام و بارداری زنان در سنین پایین می تواند پیامدهای منفی داشته باشد و هم چنین به ترتیب طلاق زود هنگام و عدم رعایت بهداشت باروری را افزایش می دهد. در پژوهش حیدری و همکاران (۱۵) تحت عنوان کشف عوامل موثر بر طلاق در ازدواج های زود هنگام نشان داد که سن پایین در هنگام ازدواج یکی از دلایل اصلی طلاق است. مخصوصاً زمانی که ازدواج اجباری یا از روی اجبار یا مصلحت اندیشی باشد.

در پژوهش مقدادی و جوادیپور (۱۶) که درباره تأثیر ازدواج زود هنگام بر ترک تحصیل زنان جوان در ایران که با رویکرد چند سطحی بر روی زنان ۱۵ تا ۱۹ سال کشور انجام داده است، عنوان می کند که ۵۶٪ افراد متأهلی که ترک تحصیل کرده اند ازدواج را علت ترک تحصیل خود دانسته اند. پژوهش جوادیان و همکاران (۱۷) نشان داد افرادی که زود ازدواج می کنند مهارت های لازم برای زندگی مشترک را ندارند و نمی توانند صمیمیت لازم را برقرار کنند و زندگی زناشویی آن ها بیشتر دستخوش بی ثباتی می شود.

پژوهش افتخاری (۱۸) نشان داد ازدواج بهنگام باعث از بین رفتن شکاف نسل ها شده و فاصله سنی فرزندان با والدین را کم میکند و باعث می شود با فرزندآوری جوانان، قشر جوان جامعه درصد بیشتری از جمعیت را به خود اختصاص دهد.

از آنجایی که افراد به عنوان دانش آموز ملزم به ایفای وظایفی همچون حضور به موقع در مدرسه و کلاس درس، انجام تکالیف، شرکت در امتحانات و کسب حداقل نمره قبولی

برای رعایت معیار قابلیت اطمینان نیز مصاحبه های ضبط شده، متون نسخه برداری شده از مصاحبه ها، فهرست مصاحبه شوندگان، یادداشت‌های پژوهشگر و فرآیند تحلیل داده ها ذخیره شد. هم چنین برای دستیابی به معیار تایید پذیری در این پژوهش نتایج تحلیل ها و نظریه به دست آمده از طریق تبادل نظر با متخصصین خانواده و ازدواج بررسی شد. این پژوهش زیر نظر مدیرکل محترم آموزش و پرورش استان یزد انجام گرفت. این پژوهش مجوز اجرا از آموزش و پرورش در تاریخ مهرماه ۱۳۹۸ را دارد. اطمینان به محرمانه باقی ماندن اطلاعات و عدم استفاده از نام اصلی شرکت کنندگان در مقاله، و همچنین انصراف از پژوهش در تمامی مراحل تحقیق به مشارکت کنندگان بود.

این پژوهش در کمیته اخلاق دانشگاه یزد با شناسه IR.YAZD.RES.1400.48 مصوب گردید.

یافته ها

میانگین و انحراف استاندارد سن دانش آموزان دختر در این پژوهش به ترتیب ۱۷/۱۳ و ۲/۸ و میانگین و انحراف استاندارد سن همسرانشان به ترتیب ۲۴/۲۷ و ۴/۶ بود. هم چنین میانگین مدت زمان ازدواج ۹ ماه و انحراف استاندارد ۰/۸ بود. مشخصات مشارکت کنندگان آمده است (جدول ۱). بعد از اجرای کد گذاری حدود ۵۵۰ کد اولیه به دست آمد که در قالب ۲۷ مقوله فرعی و ۸ مقوله اصلی دسته بندی شد مقوله های اصلی عبارتند از: نقصان های ارتباطی، عدم مسئولیت پذیری، عدم بلوغ اجتماعی اخلاقی، عدم صمیمیت زناشویی، آشفتگی روانی، مخاطرات طلاق، چالش تحصیلی، مشکلات بین فردی، در ادامه هر کدام از مقوله ها به تفصیل بیان شده است (جدول ۲).

استان یزد بود. برخی شرایط ورود عبارت بودند از ۱. مشارکت کننده، دانش آموز باشد ۲. دانش آموز حتما طلاق گرفته باشد ۳. دانش آموز با میل خودش در این پژوهش شرکت کند و برخی شرایط خروج ۱. سابقه بیماری اعصاب و روان ۲. دانش آموز در شرف طلاق باشد. از بین شرکت کنندگان و بر مبنای نمونه گیری نظری، هدفمند و گلوله برفی از بین شهرهای یزد، میبد و اردکان، مصاحبه نیمه ساختاری عمیق بر روی آن‌ها اجرا گردید و تا رسیدن به اشباع نظری تعداد ۱۱ نفر در نهایت انتخاب شدند. مصاحبه ها با توجه به کیفیت پاسخ مشارکت کنندگان و علاقه آن ها به ادامه مصاحبه بین ۱ تا ۱/۵ ساعت طول کشید. بعد از انجام مصاحبه، ابتدا جلسات ضبط شده به شکل واژه به واژه و دقیق تایپ گردید؛ سپس با گوش دادن چندباره به فایل های صوتی و اطمینان از صحت مطالب یادداشت شده، کدگذاری صورت گرفت.

برای تحلیل اطلاعات به دست آمده در روش داده بنیاد، روش های گوناگونی وجود دارد که یکی از پرکاربردترین آن ها روش نظام مند و با استفاده از نرم افزار مکس کیو دا است (۱۹). در این روش برای تجزیه و تحلیل داده ها، از سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی و در نهایت ارائه یک پارادایم منطقی از نظریه در حال رشد استفاده گردید (۱۹).

در پژوهش حاضر برای اعتبار پذیری از مشارکت کنندگان خواسته شد تا یافته های کلی مطالعه را ارزیابی کرده و در مورد صحت آن نظر دهند. برای پیشگیری از سوگیری های احتمالی پژوهشگر در جریان پژوهش از فن بحث و تبادل نظر با همتایانی که سروکاری با پژوهش حاضر نداشتند استفاده گردید.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانش آموزان

ردیف	سن دختر	پایه	مدت ازدواج	رشته	سن همسر
۱	۱۹	یازدهم	۱۱ ماه	سفالگری	۲۴
۲	۱۹	دهم	۳ سال	حسابداری	۲۸
۳	۱۶	دهم	۱ هفته	انسانی	۲۰
۴	۱۷	یازدهم	۱ سال	کامپیوتر	۱۹
۵	۱۶	یازدهم	۶ ماه	سرامیک	۲۱
۶	۱۸	یازدهم	۵ ماه	مدیریت	۲۹
۷	۱۸	یازدهم	۳ ماه	انسانی	۲۰
۸	۱۵	دهم	۲ هفته	کامپیوتر	۲۵
۹	۱۷	یازدهم	۲ هفته	مدیریت	۳۰
۱۰	۱۷/۵	یازدهم	۵ ماه	مدیریت	۲۹
۱۱	۱۶	هشتم	۱/۷ سال	-	۲۲

جدول ۲: استخراج مقوله‌های اصلی و فرعی حاصل از ازدواج زود هنگام در دانش آموزان

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
نقصان ارتباطی	عدم آشنایی مرد با مهارت‌های ارتباطی - عدم تمایل به مشاوره - اعمال محدودیت‌های ارتباطی - نقش شبکه‌های مجازی - ارتباطات خارج از چارچوب
عدم مسئولیت‌پذیری	تمایل به تجرد - عدم تمایل به اشتغال مستمر - عدم تعهد در پرداخت مهریه و نفقه
عدم صمیمیت زناشویی	بی‌علاقه‌گی - بی‌احساسی
عدم بلوغ اجتماعی - اخلاقی	عدم استقلال فکری و اقتصادی - سکوت نابجای خانواده - تصور اشتباه از تاهل - عدم بلوغ جسمی و اجتماعی دختر
آشفته‌گی روانی	تغییر خلق و رفتار پس از تاهل - ضرب و شتم غیر عادی زن - مصرف مخفیانه داروهای اعصاب و روان
مخاطرات و پیامدهای طلاق	مشکلات شدید روحی و جسمی پس از طلاق - تغییر نگرش به جنس مذکر - انگشت‌نما شدن - حمایت اطرافیان
چالش تحصیلی	افت تحصیلی پس از طلاق - پیشرفت تحصیلی پس از طلاق به علل کاهش درگیری ذهن
مشکلات بین فردی	عدم تناسب اقتصادی فرهنگی و اعتقادی - الگوپذیری زیاد از خانواده و دخالت آنها - بی‌تجربگی و سن کم دختر

شرکت کننده (۵) "پدرم چند سال پیش از مامانم جدا شده بود و ما رو ترک کرده ولی هنوز خیلی دوستش دارم هر وقت زنگ می زدم بهش، یا او بهم زنگ می زد شوهرم منو دعوا می کرد که چرا دیگه باهاش ارتباط داری". نقش شبکه های مجازی و ارتباطات خارج از عرف هم بی تاثیر نبود. شرکت کننده (۴) "از طریق گروه تلگرامی که دایی ام ایجاد کرده بود ناخودآگاه با پسره آشنا شدم اول که پیام ساده داده بودم و ازش زیاد خوشم نمی آمد اما بعدش او پیگیر بود ول کن نبود".

شرکت کننده (۶) "قبل از من، دوست دختر داشت حتی بعد از ازدواج هم رابطه با او ادامه می داد و حتی گاهی اوقات منو به اسم او دختره صدا می زد، خیلی اذیت می شدم". شرکت کننده (۷) "نو گوشیش دیدم که به زنان متاهل و دختر غریبه پیام میده می گفت حالا با چند تا پیام که مشکلی پیش نیما".

عدم مسئولیت پذیری: مسئولیت پذیری از ارکان اساسی یک زندگی زناشویی است. عدم مسئولیت پذیری یکی از زوجین سبب تزلزل و اختلال در روابط زوجین می گردد.

برخی از دانش آموزان مطلقه تمایل به تفریحات قبل از تاهل، عدم تمایل به اشتغال مستمر و دایم و نیز عدم تعهد در پرداخت مهریه و نفقه در همسرشان را در سوق دادن زندگی آن ها به طلاق و جدایی موثر می دانستند. مشارکت کننده (۳) "شاید باورتون نشه شب عروسی مون تا صبح منو تنها گذاشت و تو زیر زمین با پسر دایی هاش قلیون کشید این کارش تقریبا هر روزه بود".

شرکت کننده (۹) "خیلی رفیق باز بود و اون ها هم پرش می کردن و گاهی به خاطر ترغیب و هم نشینی با اون ها تریاک و مشروب استفاده می کرد".

نقصان ارتباطی: مشکلات ارتباطی یکی از مسائلی است که باعث اختلاف و آسیب در روابط زوجین می شود. دانش آموزان مطلقه به نحوی با این مشکل مواجه بودند و آنرا در بروز طلاق موثر می دانستند.

از جمله این موارد عدم آشنایی مرد با مهارت های ارتباطی بود. مشارکت کنندگان این مساله را با جملاتی مانند پنهان کاری زیاد مرد، لجبازی زیاد مرد و تغییر رفتار مرد پس از عقد و ضرب و شتم بیان کردند و اکثر شرکت کنندگان به عدم مهارت همسرشان در ارتباط اشاره کردند. شرکت کننده (۲) "حتی چند دفعه تو گوشیش دیدم به زنان غریبه پیام داده گفتم دست بردار ولی می گفت با چند تا پیام قرار نیست طوری بشه" شرکت کننده ۱ "فحاشی زیاد می کرد به خصوص به خانوادم. دست بزن هم داشت ولی گاهی من عصبانی می شدم و من هم با او کتک کاری می کردم".

مورد دیگر عدم تمایل به مشاوره بود. در این خصوص زمانی که زوجین با مسئله ای مواجه می شوند نقش مشاور پررنگ می شود. مشارکت کننده (۶) "با ضرب و زور خانواده اش را راضی کردیم بریم مشاور، مشاور در نظرش بود که صبر کنیم چند ماه و بیشتر آشنا شیم ولی خانواده ها نگذاشتن". شرکت کننده (۱) "شوهرم می گفت مشاوره چیه؟ خودم مشاورم. وحاضر نبود مشاوره بریم".

اعمال محدودیت های ارتباطی مقوله فرعی دیگری در این زمینه بود. اعمال محدودیت های ارتباطی که شامل ممانعت از ارتباط با خانواده پدری و مخفی کاری از خانواده پدری که بیشتر از طرف مرد وضع می گردد، می تواند روابط زوجین را مخدوش سازد.

شرکت کننده (۶) "از روز اول از قیافه اش خوشم نمی اومد ولی اقوام خیلی ازش تعریف کردن، این بد اومدن ازش تا روزی که طلاق گرفتم ادامه داشت."

عدم بلوغ اجتماعی- اخلاقی؛ بلوغ اجتماعی و اخلاقی یکی دیگر از مقولات اصلی در این تحقیق است.

وابستگی فکری و اقتصادی شدید به خانواده پدری زمینه ساز اختلاف و گاهی جدایی در زوجین است. شرکت کننده (۴) "از نظر مالی هیچ استقلاللی نداشت و کاملاً دستش تو جیب پدرش بود و او خرجی ما رو می داد."

شرکت کننده (۵) "مادرش تو زندگی همه کاره بود و یک خانواده مادر سالار بودند بدون اجازه مادرش هیچ کس حتی پدرش هیچ کاری نمی کردند همه از مادرش حساب می بردند." به همان اندازه که دخالت در زندگی زوجین سبب اختلاف می شود؛ سکوت نابجای خانواده هم می تواند به مشکلات پیش آمده بین زوجین دامن بزند.

شرکت کننده (۲) "چند دفعه به مادر شوهرم که خاله ام بود از مشروب خواری و رفیق بازی بیش از حد پسرش گفتم، ولی او مدام طرفدار پسرش بود و در برابر کارهای نادرست همسرم سکوت می کرد."

یکی از دلایل نادرست در انتخاب همسر، انتخاب همسر کم سن و سال و عدم بلوغ اجتماعی است. شرکت کننده (۱) "می خواستم اخلاق و رفتار زنم رو خودم عوض کنم عمداً زن کم سن پایین گرفتم."

شرکت کننده شماره (۱) "در جر و بحث ها به خانواده ام زیاد فحش میداد و منم مثل او فحش می دادم و داد می زدم. من همه

گاهی عدم پابندی به کسب درآمد و تغییر متوالی در شغل می تواند زمینه را برای اختلاف زناشویی فراهم کند. شرکت کننده (۶) "اول خواستگاری گفت بنگاه داره ولی بعدش معلوم شد دروغ می گه در واقع بیکار بود." شرکت کننده (۱) "یک روز بنایی می رفت و یه ماه تو خونه می موند و بیکار بود."

از جمله دلایل طلاق، عدم پرداخت نفقه توسط شوهر است و حتی زمانی که زن متقاضی طلاق هم بشود، مرد حاضر به چنین کاری با میل و رغبت نیست و تلاش می کند تا به هرنحوی خودش را از این مهریه و نفقه راحت کند.

شرکت کننده (۴) "چون پدرش رشته حقوق خونده بود با چند ترند و امضا گرفتن از بابام چقدر از حق و حقوقم را بالا کشید." شرکت کننده (۹) "این قدر اذیت کرد که بابام گفت مهریه رو می بخشم تا راحت شی در واقع قصدش از اذیت کردن همین بود که ما همه چیز رو ببخشیم."

عدم صمیمیت زناشویی؛ بین کاهش صمیمیت زناشویی و طلاق یک رابطه دو سویه وجود دارد، گاهی عدم صمیمیت زناشویی زوجین زمینه ساز طلاق می شود و از طرفی وقتی زوجین به طلاق می اندیشند، صمیمیت در بین آن ها کم رنگ می شود. بی علاقه‌گی و نداشتن احساس نسبت به همسر یکی از مسیرهای هدایت زوجین به سمت دلزدگی است.

علاقه و دوست داشتن چیزی نیست که بشود به اجبار ایجاد کرد و چنین مساله ای در پژوهش حاضر مشهود بود. شرکت کننده (۳) "با وجودی که همسرم پسر خاله ام بود، اما هیچ علاقه ای بهش نداشتم، به اصرار مادرم قبول کردم که عقد کنیم و بعد هم سریع ازش زده شدم."

دیدم داره یکی دو تا قرص به زور بهش می ده، بعدا فهمیدم مشکل روانی شدید داشته، تا حدی که به خاطر اون از سربازی هم معاف شده."

مخاطرات و پیامدهای طلاق: مخاطرات و پیامدهای طلاق در تمام زوجینی که زندگی شان به طلاق منجر شده دیده می شود. یکی از پیامدهای طلاق برای افراد مشکلات جسمی و روحی است.

با توجه به اینکه اکثر شرکت کنندگان نوجوان بودند بیشتر از نظر جسمی به هم ریختند و گاهی هم در گیر دوره هایی از افسردگی شدند.

شرکت کننده (۹) "بعد از طلاق به قدری از لحاظ جسمی و روحی بهم ریخته بودم که سردردهای بد و حالت تهوع شدید داشتم تقریبا هر هفته به دفعه باید سرم می زدم" شرکت کننده (۶) "تا چند وقت پس از طلاق معده درد شدید داشتم و میگرن عصبی گرفته بودم تا چند وقت آرام بخش می خوردم." از پیامدهای دیگر تغییر نگرش نسبت به جنس مذکر و انگشت نما شدن است. شرکت کننده (۶) "نظرم به مردها خیلی عوض شده و انگار تنها مرد خوب دنیا بابامه."

شرکت کننده (۱۰) "از نظر من تمام مردها بدن، اون قدر از دست همسرم زجر کشیدم که حالا حالا ها دیگر ازدواج نمی کنم اگه هم بخوام ازدواج کنم حسابی تحقیق می کنم و مشاوره می روم."

مشارکت کننده (۱۱) "انگار هم دنیا دارن نگام می کنن و منو به هم نشون می دن" مشارکت کننده (۴) "بخاطر نظر بچه های مدرسه تقریبا چند ماه بعد از طلاقم دیگر مدرسه نرفتم و فقط برای امتحان می رفتم. آخه تو مدرسه منو نشون می دادن.

ی تقصیرها رو به گردن او نمی ندازم، آخه منم مهارت همسری داری بلد نبودم. الان می فهمم می تونستم روش تاثیر بگذارم."

آشفتگی روانی: یکی دیگر از مقولات اصلی در این تحقیق آشفتگی روانی است.

در برخی از زن و مردهای مطلقه، عدم تعادل روانی و خلقی در یکی از زوجین در بی ثباتی زندگی آن ها موثر بوده است.

این نابسامانی ها در رابطه با زندگی برخی از دانش آموزان مطلقه نیز وجود دارد.

مشارکت کننده (۹) "چند روز بعد از عقد کلا اخلاق همسرم عوض شد. بهانه گیری می کرد. گاهی می گفت تو را دوست ندارم، گاهی چند روز چند روز نمی امد و بعضی روزها می گفت دوست دارم." در برخی موارد این آشفتگی روانی به کتک کاری و دعوا هم می کشد.

مشارکت کننده (۱۰) "روز دوم یا سوم پس از عقد بود و من تو خونه ی باباش با او تنها بودم که بچمون شد چاقو رو به سمتم پرت کرد و گفت: می کشمت. وقتی دید بهم نخورد، گلدون گل طبیعی رو طرفم پرت کرد که نزدیک بود به سرم بخوره.

"شرکت کننده (۷) "زیاد منو می زد اونم بیخودی، بابام وقتی فهمید گفت این دیونه است و طلاق رو می گیرم."

برخی از دختران و پسرانی که قبل از ازدواج، داروهای اعصاب و روان مصرف می کردند؛ بعد از ازدواج این موضوع را از همسرشان کتمان نمودند و معتقد بودند در صورت ابراز آن ممکن است ازدواج انجام نشود.

شرکت کننده ۴ "یک بار که خیلی عصبانی شد و کتک کاری کرد، مامانش که طبقه بالا بود، سرو صدا و فحش هایش را شنید، صداش کرد که بره بالا پیشش، یه بار پشت سرش رفتم

مشکلات بین فردی: همان گونه که در زندگی برخی از افراد مطلقه، ناهمگونی در رابطه با شرایط، اقتصادی، فرهنگی و اعتقادی مشاهده می‌کنیم در رابطه برخی از دانش آموزان مطلقه نیز این ناهمگونی‌ها به چشم می‌خورد. شرکت کننده (۴) و (۱۰) "مدام وضع اقتصادی بهترشان را به رخ من و خانواده ام می‌کشیدند."

شرکت کننده (۹) "پس از عقد متوجه تفاوت زیاد تو مسائل اعتقادی شدم. اون اصلاً نماز نمی‌خوند و به راحتی با دخترای دیگر چت می‌کرد و ما خانوادگی این جور نبودیم."

-الگو پذیری زیاد از خانواده و دخالت آن‌ها هم در این مورد بی‌تاثیر نبود. شرکت کننده (۵) "هر اتفاقی می‌افتاد رو به خانواده اش می‌گفت و مطیع کامل مامانش بود و بدون نظر اون آب نمی‌خورد خیلی مادر سالار بود."

در ازدواج در سنین پایین بی‌تجربگی و عدم مهارت در ارتباط با همسر به طور وضوح به چشم می‌خورد که این خود زمینه ساز یک زندگی متزلزل می‌باشد. سن پایین دختر نیز به دلیل کنار نیامدن با مسائل بلوغ و بحران هویت در آسیب رساندن به پایه های زندگی مشترک بی‌تاثیر نیست. شرکت کننده (۱) "قبول دارم که سن خودم هم کم بود و تجربه نداشتم، آخه زود ازدواج کردم."

شرکت کننده (۴) "من نمی‌دونم چرا، خانواده ام مرا در این سن کم عروس کردند. من جز درس هیچ تجربه ای از زندگی ندیدم و ندارم."

برای درک بهتر خروجی، از مدل مفهومی پژوهش استفاده شد که در ادامه آمده است (شکل ۱).

دختران و زنان آسیب دیده از طلاق جهت ترمیم دوباره زندگی و کنار آمدن با شرایط نامناسب پس از جدایی نیاز به حمایت و پشتیبانی از اطرافیان دارند این حمایت‌ها به چند صورت دیده می‌شود. الف) حمایت خانواده ب) حمایت دوستان.

شرکت کننده شماره (۶) "خداییش خانواده هیچ وقت تنهام نگذاشته و همیشه پشتم بودند حتی مامانم تو کلاس ورزش منو ثبت نام کرده که هم از حالت افسردگی و گوشه نشینی در پیام و هم به ورزشی کرده باشم."

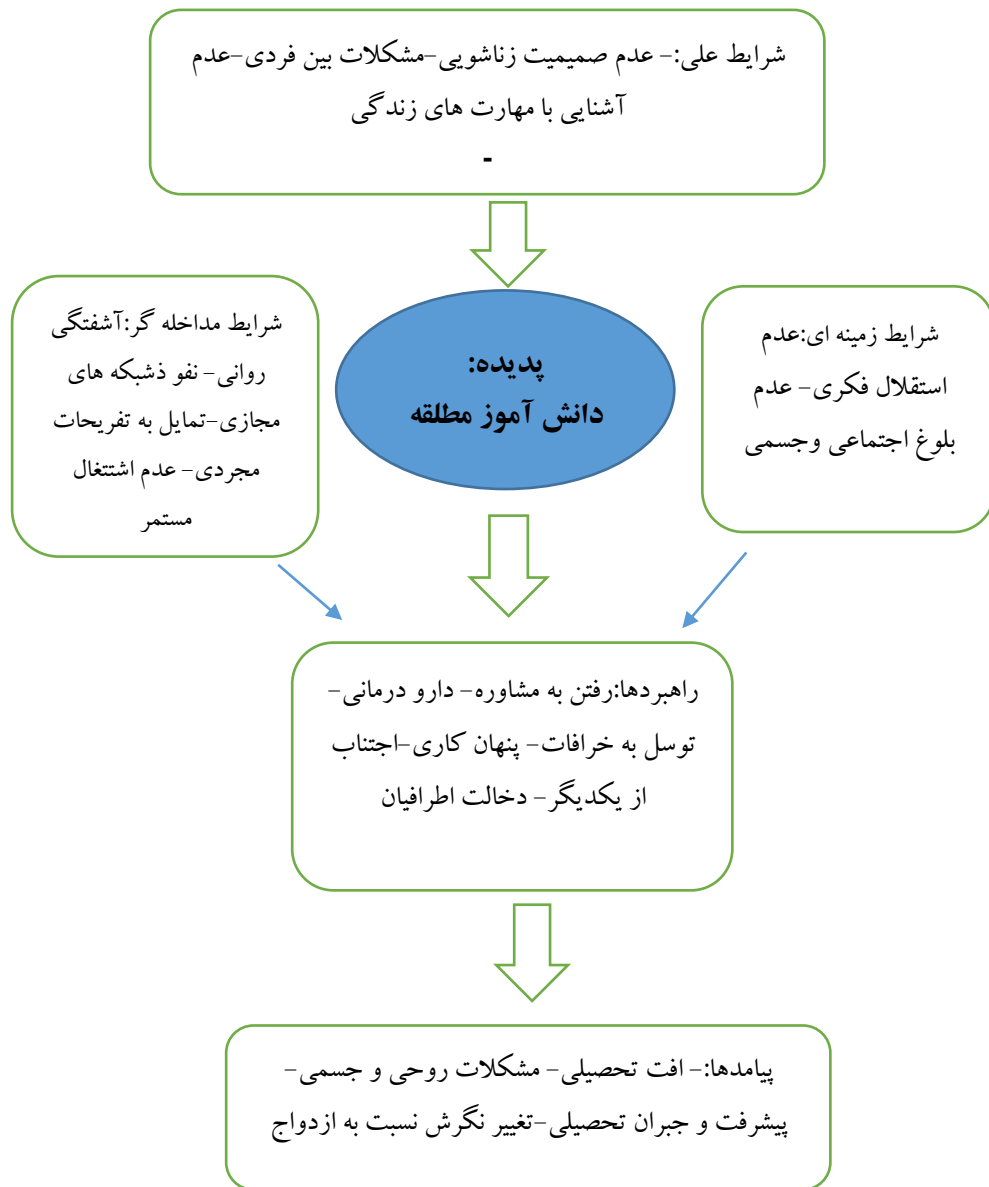
شرکت کننده (۱۰) "بابا هم با وجودی که وضع مالیش خیلی خوب نیست گفت بابا نگران نباش اگه تا همیشه هم تو خونه ام بمونی هواتو دارم و پشت هستم."

چالش های تحصیلی: برخی دانش آموزان مطلقه بعد از طلاق دچار افت تحصیلی و برخی دیگر نه تنها افت تحصیلی، بلکه بدنبال پیشرفت و بهبود شرایط تحصیلی هستند. یکی از پیامدهای طلاق، افت تحصیلی است.

چه زمانی که والدین دانش آموز طلاق بگیرند و چه زمانی که خود دانش آموز درگیر طلاق شود. شرکت کننده (۶) "زمانی که تو گیر و دار طلاق بودم، سر کلاس و موقع درس خواندن، حواسم پرت بود. تو کلاس درس فقط جسمم حضور داشت و ذهنم جای دیگه بود. درس هم خیلی ضعیف شده بود."

گاهی بعد از طلاق و یا در حین فرایند طلاق، دانش آموز از نظر فکری آسوده می‌شود و بهتر می‌تواند تمرکز کند.

شرکت کننده (۵) "چون از دستش راحت شده بودم و از درگیری‌ها و کتک کاری‌ها دیگر خبری نبود، ذهنم آرومتر و درس هم بهتر شده بود."

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی علل و پیامدهای ازدواج زودهنگام و وقوع کودک همسری در دانش آموزان دختر استان یزد انجام شد. همان طور که یافته ها نیز نشان داد این نوع ازدواج آسیب های بسیاری را بدنبال دارد. بارزترین و مخرب ترین آسیب در این نوع ازدواج، طلاق است. دانش آموزی که

کمتر از هجده سال دارد باید این زندگی و ادامه تحصیل را مدیریت کند. تاکنون پژوهش های بسیاری در مورد تاثیر طلاق والدین بر فرزندان انجام گرفته است. ولی مطالعات اندکی در خصوص طلاق دانش آموزی در داخل انجام شده است. ازدواج زودهنگام هر دو زن و شوهر را تحت تاثیر قرار می دهد. اما دختران بیشتر از پسران در معرض آسیب این نوع ازدواج

حاضر از معنای طلاق بدست آمد با معنای طلاق در پژوهش همسو بود (۷، ۱۰، ۲۰).

چیزی که می تواند معنای ازدواج و طلاق را برای افراد تغییر دهد خانواده و فرهنگ است (۹، ۱۳). دختر و پسری که معنای زندگی متاهلی را درک نکرده باشند وقتی وارد زندگی متاهلی می شوند ممکن است برداشت های شخصی آن ها متفاوت از آن چیزی باشد که انتظار آنرا داشته اند و این خود باعث دلزدگی می گردد.

از جمله موارد مشهود که پس از ازدواج در تزلزل و شکست ازدواج موثر بود، بی مسئولیت همسر، دخالت های اطرافیان، عدم استقلال فکری و اقتصادی، گاهی ارتباطات خارج از چارچوب یا خشونت و ضرب و شتم همسر است. این نتایج با پژوهش های همسو است که در آن به عوامل فوق اشاره داشتند (۲۴، ۲۵، ۹).

دانش آموزان مطلقه جهت پیشگیری از طلاق از راهبردهای چشم پوشی کردن از خطاهای همسر و مخفی کردن مشکلات، در خواست وساطت از دیگران و گاهی مشاوره استفاده کردند. در این راستا این پژوهش با نتایج چند پژوهش دیگر که در آن معتقدند زوجین از راهبرد مشاوره جهت کاهش اختلافات زندگی استفاده کردند همسو بود (۱۷، ۲۷، ۹).

در رابطه با تاثیر طلاق بر شرایط تحصیلی دانش آموزان مطلقه با جواب های متنوع و گاهی متضاد روبرو شدیم. برخی بدلیل آرام شدن ذهن و روان خود و پرهیز از تنش هایی که در زندگی متاهلی با آن درگیر بودند پیشرفت تحصیلی را پس از طلاق عنوان کردند.

هستند (۲۰). همان گونه که مدل پارادایمی نشان داد پیامد اصلی ازدواج زود هنگام، طلاق است.

و علت آن هم عدم صمیمیت زناشویی، مشکلات بین فردی، سن پایین دختر و عدم آشنایی زوجین با مهارت های ارتباطی بود.

صمیمیت زناشویی یکی از ارکان اصلی زندگی متاهلی است (۲۱، ۲۰). در ازدواج سن پایین شکل گیری مهارت های ارتباطی و اجتماعی دیر انجام می شود و بدنال آن صمیمیت در زوجین کاهش می یابد. زمانی که صمیمیت زناشویی و مهارت های ارتباطی دچار تزلزل گردد، احتمال طلاق افزایش می یابد. این یافته با نتایج مطالعه همسو می باشد. مهارت های ارتباطی پلی به سوی صمیمیت زناشویی است (۲۲، ۲۱، ۱۰).

معنای طلاق دانش آموزی در نگاه مشارکت کنندگان سوالی بود که در پی پاسخ آن بودیم. در چارچوب برساخت گرایانه می توان گفت دانش آموز مطلقه با توجه به وضعیت زندگی زناشویی و موقعیتی که در آن قرار گرفته است. پدیده اجتماعی طلاق و علل و پیامدهای آنرا درک و تفسیر می کند. براساس این نظریه تعریف و نوع نگاه فرد به زندگی مهم است. نه زندگی آن ها به صورتی که در ظاهر دیده می شود. از نگاه دانش آموزان مطلقه، طلاق یعنی احساس رهایی و آزادی، برجسب نامناسب خوردن و نگرانی از آینده بود. گرچه معنای طلاق در حقیقت جدا شدن و گسستن پیوند زناشویی است، ولی برای دانش آموزانی که سابقه زندگی متاهلی را داشتند؛ متفاوت است. طلاق می تواند درک و معنای زندگی را برای افراد تغییر دهد و آرزوها و نقشه هایی که دختران برای زندگی آینده خود ترسیم می کنند گاهی با ازدواج فرو می پاشد. آنچه در تحقیق

هیچ زمانی نمی توان جلوی ازدواج زودهنگام را گرفت ولی می توان آگاهی را در افراد افزایش داد تا ازدواج با کمترین خطر شروع و ادامه پیدا کند. امید است خانواده ها با در نظر گرفتن آفت های ازدواج زودهنگام بدنبال تدبیری برای ازدواج آگاهانه و بهنگام فرزندان شان باشند.

از جمله محدودیت های پژوهش حاضر در حوزه روش شناختی دسترسی سخت به دانش آموزانی بود که علیرغم ازدواج زودهنگام، طلاق نیز گرفته باشند. هم چنین عدم همکاری خانواده ها باعث می شد برای پیدا کردن نمونه، پژوهش، هفته ها معطل بماند.

پیشنهاد می شود ابتدا تجارب زیسته افرادی که ازدواج زودهنگام دارند شناسایی شود و سپس آموزش مهارت های ارتباطی به دانش آموزان دختر و پسر متوسطه دوم با استفاده از مشاوران مدارس در قالب مهارت های زندگی ارایه گردد. هم چنین الزام به مشاوره قبل از ازدواج و شرکت در کلاس های مهارت های همسراری توسط آموزش و پرورش در دستور کار قرار گیرد.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافی بین نویسندگان مقاله نیست.

تشکر و قدر دانی

این پژوهش زیر نظر مدیریت کل محترم آموزش و پرورش استان یزد، جناب آقای موحدی فرد انجام شد. نویسندگان، کمال تشکر و قدردانی خود را از آن مدیریت محترم و همه مدیران و معلمان محترم مدارس و دانش آموزانی که ما را در انجام این تحقیق یاری نمودند را اعلام می دارند.

برخی دیگر تفاوتی در این زمینه نسبت به قبل ذکر نکردند. هم چنین در مواردی مشغولیت های ذهنی و ترس از آینده مبهم، دانش آموز را به سمت افت تحصیلی پس از طلاق سوق داد. این پژوهش با پژوهش زارعی و همکاران که در آن طلاق هم می تواند به افت تحصیلی و هم پیشرفت تحصیلی منجر شود همسو است. گاهی طلاق زمینه ساز شکل گیری برخی اختلالات مانند وسواس در فرد می شود و در زمان هایی دیگر می تواند حتی به جدایی والدین هم ختم گردد (۲۷).

در این پژوهش ازدواج زودهنگام گرچه ویژگی های مثبتی را به دنبال دارد و می تواند علاوه بر استقلال فرزندان دغدغه های والدین را کاهش دهد، گاهی سبب افزایش پیشرفت تحصیلی شده و زمینه تعالی فرد را فراهم کند. ولی از سویی دیگر ازدواج زودهنگام یا کودک همسری جنبه های منفی از جمله افت تحصیلی مشکلات خلقی، ناسازگاری، بارداری زودهنگام و خشونت خانگی شود. آنچه در این پژوهش مشهود بود ضعف های ارتباطی به عنوان یکی از عواملی که زمینه تعارضات زناشویی در دانش آموزان مطلقه را دامن می زند است.

خانواده ها می بایست علاوه بر توجه به جنبه های تحصیلی فرزندان زمینه ازدواج آگاهانه را برای فرزندان خود فراهم کنند. چه بسا طلاق فرزندان بتواند باعث سردی روابط والدین و گاهی طلاق بین آن ها شود.

در این مورد والدین همدیگر را متهم به سهل انگاری و سستی می کنند که همین باعث اختلاف والدین در آینده می شود. آموزش و پرورش می بایست در مقطع متوسطه تدابیری جهت آموزش مهارت های ارتباطی فراهم آورد.

References

- 1- Asghari Sh. Early Marriage in Iran: A Pragmatic Approach, *Journal of Human Rights Practice*.2019; 11(3) :569–88.
- 2- Montazeri S, Gharache M, Mohammadi N, Alagheband J, Eftekhar H. Determinants of Early Marriage from Married Girls' Perspectives in Iranian Setting: A Qualitative Study. *Journal of Environmental and Public Health* . 2016;8: 8615929.
- 3-Valadkhani M, Mahmoudpour A, Farahbakhsh K, Salimi H. The Effects of Partner-Selection Patterns, Marriage Age, and Age Differences between Spouses on Marital Quality of Married Women in Tehran.2016;7(25):173-90.[Persian]
- 4-Yuksel K,Ilknur. Early Marriage. *Journal of Family Issues*.2014;35. 1707-24.
- 5-Faryabi Z, Zareei MahmoodAbadi H. Comparative study of marital adaptation, happiness and divorce inclination in traditional and non-traditional marriages.2015;14(3):83-94.[Persian]
- 6-Otoo-Oyortey N, Pobi S. Early Marriage and poverty:Exploring links and key policy issues, *Gender and development*.2003;11(2):42-51.
- 7- Zareei Mahmoodabadi H. the effectiveness of retraining attribution styles on dimensions of family functioning in divorce applicant couples. *Journal of Family Counseling and Psychotherapy*.2014;4(3):367-87.[Persian]
- 8-Kalamar A, Lee-Rife S, Hindin, M. Interventions to Prevent Child Marriage Amongst Young People in Low- and Middle-Income Countries: A Systematic Review of the Published and Gray Literature. *Journal of Adolescent Health*.2016;59: 16-21
- 9- Zareei Mahmoodabadi H, Zarei F. The Effect of Divorce Counseling based on Gottman's Approach on the Self-Efficacy in Divorce Management of Couples Applying for Divorce. *SBRH*. 2018;2 (2):219-27
- 10-UNICEF. “Child marriage fact sheet; Child and forced marriage”, early marriage: A harmful traditional practice, New York: United Nations.2005:477-89.
- 11-Sabbe A. Determinants of child and forced marriage in Morocco: stakeholder perspectives on health policies and human rights. *BMC International Health and Human Rights*.2013;13(43):1-12.

- 12-Avani M, Zareei mahmoodabadi H. Investigation on the Reasons and Backgrounds of Women's Extramarital Relations from Men's Perspective: A Grounded Theory. *Journal of Family Counseling and Psychotherapy*.2020,10(1):125-50.[Persian]
- 13-Ministry of Interior National Organization for Civil Registration of Islamic Republic of Iran. 2020, Available from: <https://www.isna.ir/news/1400043122265/>
- 14-Cherri Z, Gil Cuesta J, Rodriguez-Llanes JM, Guha-Sapir D.” Early marriage and barriers to contraception among Syrian refugee women in Lebanon: a qualitative study *International journal of environmental research and public health*”.2017; 14(8):836-42.
- 15-Heidari H, Kimiaei SA, Khoyinejad Gh, Mashhadi A. Discovering the Factors Affecting Divorce in Early Marriages: A Systematic Qualitative Study. *J Res Behav Sci*. 2019; 17(2): 314-23. [Persian]
- 16-Meghdadi MM, Javadpour M. Impact of Early Marriage on Children's Sexual Health and Mechanisms of Deal with It. *Iran J Med Law*. 2017; 11(40): 31-60. [Persian]
- 17-Javadian S, Shomali Ahmadabadi E, Torkashvand moradabadi M., Abedi, M. The Context and Consequences of Early Marriage of 13-16 Years Old Girls in Ardakan. *Journal of Iranian Social Studies*.2019; 13(4): 31-54.
- 18-Eftekharzadeh Z. Lived Experiences of Female Victims of Child Marriage.social worke research.2015;2(3):108-56.[Persian]
- 19-Biaggi C, Mbaleka S. Grounded Theory: A Practical Overview of the Glaserian School *JPAIR Multidisciplinary Research*.2018; 32(1):1.
- 20-Zareei Mahmoodabadi H. Examination of attachment styles and personality factors as predictors of divorce in normal and divorce applicant couples in Yazd, Iran. *Journal of Family Counseling and Psychotherapy*.2013;2(4):554-72
- 21-Zareei Mahmoodabadi, H. The Effectiveness of Positive Psychology’s Training on Marital Intimacy and Life Expectancy in Women. *J Toloobehtasht Sci*.2017; 16(2):98-109.[Persian]
- 22-Seyfizadeh Arany H, Zareei mahmoodabadi H, Bakhshayesh A. The Relationship Between Early Maladaptive Schemas and Marital Adjustment with Mediation Fear of Intimacy in Married People. *Journal of Family Research*.2020;5(4):467-86.[Persian]

- 23-Pourmovahed Z, Ardekani SMY, Mahmoodabad, SSM, Mahmoodabadi HZ. Implementation of the McMaster Model in Family Therapy: Effects on Family Function in Married Couples. *Iranian Journal of Psychiatry*.2021;16(1):60-7.
- 24-Mahmoodabadi HZ, Bahrami F, Ahmadi A, Etemadi O, Zadeh MSF. The effectiveness of retraining attribution styles (cognitive therapy) on dimensions of family functioning in divorce applicant couples. *International Journal of Psychological Studies*. 2012;4(2):257-63.
- 25-Abebe YM. Lived Experiences of Divorced Women in Rural Ethiopia. A Special Focus in Hulet Ejju Enessie Woreda: Addis Zemen Kebele. *International Journal of Political Science and Development*.2015;3(6): 268-81.
- 26-Pourmovahed Z, Mazloomy Mahmoodabad SS, Zareei Mahmoodabadi H, Tavangar H, Yassini Ardekani SM, Vaezi AA. Deficiency of Self-Efficacy in Problem-Solving as a Contributory Factor in Family Instability: A Qualitative Study. *Iran J Psychiatry*. 2018;13(1):32-9.
- 27-Zareei Mahmoodabadi H, Nasirian M, Sardadvar N. Effectiveness of Psycho Educational Intervention on Improving Symptoms of Patients with Obsessive Compulsive Disorder and General Family Functioning of Companions. *Iranian Red Crescent medical journal*.2018; 20(2).
- 28-Bernardi F ,Martinez-Pastor JI.(2011).Divorce risk factors and their variation over time in Spain. *Demographic Research*.2011;24:771-800.